

А. Пулоса, дизайн — это дрожжи американского образа жизни. К слову, на первом заседании совета министров поверженной в войне Германии один из вопросов касался непосредственно дизайна, без которого, как отмечалось, страна не встанет из руин. В Великобритании создана одна из лучших систем организации дизайна, находившаяся под непосредственным патронатом М. Тэтчер. В Российской Федерации действует долгосрочная Государственная программа развития дизайна и сохранен Всероссийский научно-исследовательский институт технической эстетики, а также создана база для подготовки не только высококвалифицированных дизайнеров, но и научно-педагогических кадров.

Просматривая «страницы» истории мирового дизайна, мы, к сожалению, обнаружим, что белорусский дизайн занимает в ней (если не считать советского периода) чуть больше двадцати лет. В нашей республике дизайн оказался вне системы государственных интересов. Ликвидация филиала ВНИИТЭ лишила дизайнеров не только среды профессионального общения и условий коллективного проектного творчества, но и крупномасштабных заказов, а также государственной поддержки. Основная масса специалистов-дизайнеров находится на положении «партизан», работающих малыми группами или в одиночку. И это в то время, когда остро стоит проблема экономического развития и повышения конкурентоспособности товаров отечественного производства (при том что крупнейшие фирмы Запада на один доллар, вложенный в дизайн, получают тысячу долларов прибыли). Критическая ситуация сложилась также в системе дизайн-образования из-за внедрения пагубной Болонской системы. Вспоминаются справедливые слова М. Твена о том, что невозможно стать узким специалистом, не превратившись при этом в болвана.

Практыкі аптымізацыі выдаткаў і рацыяналізацыі прыгоннай гаспадаркі на беларускіх землях у дарэформенны перыяд

С.А. Шыдлоўскі,

*УА «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт», г. Полацк, Рэспубліка Беларусь,
s.szydlowski@psu.by*

Сістэма пазаканамічнага прымусу да працы, якая ўтварала аснову функцыянавання прыгоннай гаспадаркі, падказвала сваю логіку выбару метадаў аптымізацыі выдаткаў дваранскага маёнтка, ператвараючы ў некаторых выпадках прынцып аплаты працы ў абстрактны. Фармальна памешчык прызначаў некаторым катэгорыям платных работнікаў (гувернёры, садоўнікі, архітэктары) высокія заробкі, аднак адначасова ўводзілася разгалінаваная сістэма грашовых штрафаў, у выніку прымянення якой платныя работнікі аказваліся даўжнікамі сваіх наймальнікаў. Фактычна работнікі працавалі толькі за сталаванне і прытулак. Каб утрымаць работніка, гаспадар забіраў яго дакументы пры афармленні на працу, і без згоды гаспадара работнік не мог разарваць з ім працоўныя адносіны. У такую сітуацыю траплялі бедныя іншаземцы, напрыклад аселыя на беларускіх землях былыя ўдзельнікі напалеонаўскага нашэсця, якія не мелі высокай пратэкцыі [1, s. 41]. Больш «цывілізаваным» спосабам змяншэння выдаткаў на аплату паслуг высокакваліфікаванага персаналу была картачная гульня. Работнікі вымушаны былі прайграваць частку заробтнай платы сваім гаспадарам, каб захаваць працоўнае месца [1, s. 65]. Яшчэ адным распаўсюджаным прыкладам аптымізацыі выдаткаў на аплату працы работнікаў з'яўлялася традыцыя бясплатнай штодзённай раздачы гарэлки наёмным працаўнікам (найбольш часта практыкавалася пры сплаве лесу): заробленыя прыгоннымі грошы забіраў пан, а каб матываваць работнікаў да працы, ім абяцалася спіртное [2, s. 36–40].

Дармавы характар прыгоннай працы прыводзіў да замацавання экстрэнсіўных форм гаспадарання ў дваранскім маёнтку, гаспадары якога не былі зацікаўлены ў механізацыі сельскагаспадарчых працэсаў. Землеўладальнік не аплачваў працоўны час сваіх прыгонных работнікаў, таму мог сабе дазволіць затрымліваць апошніх на двары без пільнай гаспадарчай патрэбы або даручаць ім руцінныя малаасэнсаваныя заданні, выкананне якіх было некрытычным для панскай гаспадаркі, але пазбаўляла сялян магчымасці працаваць на ўласных палатках. Панскія палі маглі знаходзіцца на значнай адлегласці ад сялянскіх вёсак, у выніку чаго сяляне трацілі шмат часу не толькі на адбыванне паншчыны, але і на дарогу [3, s. 51].

Прыгонныя сяляне і наёмныя работнікі, у сваю чаргу, кампенсавалі страты, абкрадаючы пры магчымасці свайго гаспадара: крадзеж яны разглядалі як форму кампенсацыі за сваю

працу. Падобная «ашчаднасць» пана абарочвалася сістэматычнымі стратамі прыгоннай гаспадаркі ад нядобрасумленнасці слуг і незацікаўленасці іх у плёне сваёй працы [1, s. 41].

Заганнасць падобнай практыкі ўсведамлялася прагрэсіўнымі прадстаўнікамі памешчыцкай грамады. Так, у кнізе Г. Цюндзявіцкай «Літоўскай гаспадыні» прадпрымаецца спроба сфармуляваць прынцыпы рацыянальнага гаспадарання ва ўмовах прыгону. Аўтарка раіць дакладна падлічваць прыбытак гаспадаркі ад кожнай каровы і на аснове агульнага прыбытку разлічвацца са сваімі слугамі [4, s. 328]. З першых старонак «Літоўскай гаспадыні» у цэнтры ўвагі Г. Цюндзявіцкай знаходзіцца канцэпцыя «парадку». Ідэальная гаспадарка, якая паўстае на старонках кнігі Г. Цюндзявіцкай, выглядае зменшанай копіяй «рэгулярнай» дзяржавы, мадэль якой была выпрацавана ў нетрах «камеральных навук» інтэлектуальнымі коламі Заходняй Еўропы эпохі Асветніцтва. Паводле высноваў нямецкага філосафа Хрысціана Вольфа, аднаго з ідэолагаў «рэгулярнай» дзяржавы, улада абавязана рэгламентаваць усе бакі жыцця грамадзян: прымушаць іх працаваць; рэгуляваць заработную плату, умовы працы, падтрымліваць правапарадак і маральнасць. Дадзеныя функцыі ў межах свайго зямельнага валодання ставіць у абавязак памешчыку і Г. Цюндзявіцкай [4, s. 1].

Вялікае значэнне Г. Цюндзявіцкай надавала пытанню арганізацыі працы ў памешчыцкім двары. Аўтар вызначае асноўныя віды працоўных зонаў на памешчыцкім двары, сярод якіх называе жывёльны двор (хлявы, птушнікі), гумно, кухню, пакоі (буфет, гаспадарскія і гасцявыя апартаменты, гардэробная). Умоўна іх можна падзяліць на вытворчы сектар — зоны адкорму і ўтрымання хатняй жывёлы, перапрацоўкі сельскагаспадарчай сыравіны, захоўвання гатовай прадукцыі і паўфабрыкатаў, кухню, а таксама жылы сектар — панскія пакоі, памяшканні для прыслугі. Для кожнай рабочай зоны вызначаюцца прынцыпы арганізацыі работы (асноўныя віды работы, наменклатура работнікаў, рыштунак, санітарна-гігіенічны рэжым). За кожны ўчастак работы персанальную адказнасць нёс спецыяльна вызначаны работнік [4, s. 1–7].

Аўтарка «Літоўскай гаспадыні» асабліваю ўвагу звяртала на неабходнасць увядзення ў паўсядзённую гаспадарчую дзейнасць памешчыцкай гаспадаркі дакладнай сістэмы ўліку і кантролю. Менавіта ўлік і кантроль, на думку Г. Цюндзявіцкай, з'яўляюцца асновай парадку. Кантроль меў на ўвазе праверку паўнаты і дакладнасці выканання работнікамі сфармуляваных гаспадаром абавязкаў. Кожны работнік мусіў мець дакладна акрэсленае кола абавязкаў. Работнікі асабіста дакладвалі гаспадару аб становішчы на даручаным ім участку. Кантроль за работнікамі ажыццяўляўся як эканомам, так і самім гаспадаром. Напрыклад, Г. Цюндзявіцкай раіла штодня патрабаваць ад пастухоў разгорнутага дакладу аб здароўі жывёлы [4, s. 31].

Г. Цюндзявіцкай рэкамендавала гаспадарам маэнтка двойчы на дзень, абавязкова кожны раз у розны час, рабіць агляд усіх рабочых месцаў. Штогод на жывёльным двары рэкамендавалася рабіць перапіс скаціны. У спецыяльным рэестры трэба было адзначаць узрост кожнай жывёлы і яе прадукцыйнасць. Непрадукцыйных жывёл раілася адбракоўваць на зарэз або прадаваць. Увесь інвентар мусіў перапісвацца, пазначацца клеймамі і замацоўвацца за асобнымі работнікамі. Гаспадар павінен быў рэгулярна правяраць наяўнасць інвентару па спісе. Падкрэслівалася неабходнасць захоўвання інвентару ў дакладна вызначаным для яго месцы. Інвентар мусіў быць спраўным; тое, што не выкарыстоўвалася, мусіла захоўвацца ў ахайнасці. Рэкамендавалася рэгулярна кантраляваць якасць прыгатаванай для работнікаў ежы — яе смакавыя якасці і наяўнасць усіх прадуктаў у вызначанай гаспадаром колькасці [4, s. 15–18].

Такім чынам, аптымізацыя выдаткаў, якая падпарадкоўвалася логіцы метадаў пазаканамічнага прымусу да працы, давала кароткатэрміновы эфект і часам прыводзіла да яшчэ большых выдаткаў гаспадара-прыгонніка. Што датычыць арганізацыі працоўных адносінаў у прапанаванай Г. Цюндзявіцкай мадэлі сельскай гаспадаркі, то яны трымаліся на дробязнай рэгламентацыі як мага большага колу працоўных аперацый і на татальным кантролі. Г. Цюндзявіцкай, такім чынам, намячала вобраз ідэальнага, з яе пункту гледжання, гаспадара, які наўрад ці мог сфарміравацца ў тагачасным прывілеяваным грамадстве, тым больш у масавым парадку.

Літаратура

1. Massalski, E.T. Pan Podstolic, albo Czém jesteśmy, czém być możemy : romans administracyjny : W 5 częściach. Część 2 / E.T. Massalski. — Wilno : Druk. A. Marcinkowskiego, 1831. — 268 s.
2. Kontrym, K. Podróż Kontryma, urzędnika banku polskiego odbyta w roku 1829 po Polesiu / K. Kontrym ; Wydana przez Edwarda Raczyńskiego. — Poznań : U Walentego Stefańskiego, 1839. — 72 s.

3. Lachnicki, I.E. Statystyka Gubernii Litwesko-Grodzienskiej / I.E. Lachnicki. — Wilno : Druk. J. Zawadzkiego, 1817. — 88 s.
4. Gospodyni litewska, czyli nauka utrzymywania porządku domu i zaopatrzenia go we wszystkie przyprawy, zapasy kuchenne, apteczkowe i gospodarskie tudzież hodowania i utrzymywania bydła, ptactwa i innych żywiołów, według sposobów wyprobowańszych i najdoświadczeńszych, a razem najtańszych i najprostszych. — Wilno : Druk. J. Zawadzkiego, 1876. — 510 s.

Айконімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы: працэс утварэння і лексіка-семантычная характарыстыка (на прыкладах Стаўбцоўскага раёна)

Л.І. Шпакоўская,

Мінскі ўніверсітэт кіравання, г. Мінск, Беларусь,

ludmila221270@mail.ru

Багатая на падзеі гісторыя нашага народа, працяглыя кантакты яго з суседнімі этнасамі абумовілі з'яўленне ўнікальнай сістэмы беларускіх назваў паселішчаў, якія разам са старадаўнімі дойлідскімі збудаваннямі, руінамі гарадзішчаў і замчышчаў з'яўляюцца неацэннымі сведкамі нашай мінуўшчыны.

У залежнасці ад спосабу жыцця і мыслення ў розных народаў вызначыўся індывідуальны падыход на называнні сваіх паселішчаў. Зусім свядома ў іх знаходзілі адлюстраванне самыя істотныя бакі чалавечай дзейнасці.

Беларусы — нашчадкі летапісных крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў — спрадвеку жылі асёлым жыццём, моцна звязаўшы свой лёс з суровымі рэаліямі лясіста-балоцістага краю. Важнейшым іх заняткам і клопатам было рольніцтва — культурнае асваенне лясной зямлі. У розныя часы пры любой сістэме земляробства падсечна-агнявы спосаб распрацоўкі лесу карыстаўся нязменнай папулярнасцю. Адсюль зусім натуральна, што цэлы пласт беларускіх назваў паселішчаў сфарміраваўся менавіта на аснове земляробчай тэматыкі. У яе лексічным складзе пазначыліся ўсе асноўныя дзеянні і працэсы, звязаныя з распрацоўкай лесу пад ворыва і сенажаць.

Айканімія (ад грэч. *oikos* — «жыллё») — сукупнасць уласных назваў любых населеных пунктаў на тэрыторыі канкрэтнага рэгіёну.

Айканімія, з'яўляючыся натуральным прадуктам моўнай дзейнасці чалавечага грамадства, параджэннем канкрэтных гістарычных умоў, аб'ектыўна адлюстроўвае працэс і ўмовы свайго ўзнікнення, знаходзіцца ў непарыўнай сувязі з фактамі геаграфіі і гісторыі. Айконімы ўтвараюцца на кожным этапе жыцця мовы. Таму сучасная айканімія ўзыходзіць да розных перыядаў гісторыі народа-стваральніка. У ёй адлюстроўваюцца моўныя асаблівасці не адной якой-небудзь эпохі, а многіх, гэта значыць, айканімія непасрэдна звязана з фактамі гісторыі мовы.

У залежнасці ад лексіка-семантычнага складу ўтвараючых асноў выразна вылучаюцца тры групы айконімаў:

1. апелятыўнага паходжання;
2. антрапанімічнага паходжання;
3. гідранімічнага паходжання.

Айконімы апелятыўнага паходжання ва ўтвараючай аснове нясуць інфармацыю аб прыродна-геаграфічных умовах жыцця чалавека, аб непасрэднай ці апасродкаванай сувязі прыродна-геаграфічных аб'ектаў з практычнай дзейнасцю чалавека, аб сістэме і характары земляробства, аб лясных, рачных і іншых промыслах старажытных насельнікаў, аб розных відах прамысловасці, аб тыпах пасялення, пабудовах і збудаваннях гаспадарчага і грамадскага прызначэння.

Зараз разгледзім, якія назвы населеных пунктаў Стаўбцоўскага раёна адносяцца да айконімаў апелятыўнага паходжання: Вугорнае — ад назвы «вугор», «бугор» (узгорак, грудок); Вышкі — ад назвы «вышка» (высокае месца); Плошчадзі — ад «плоскае, роўнае месца»; Ласток — ад «ласта» (плоскасць, нізіна, раўніна); Дзераўная — вядомая з XVI стагоддзя, назва паходзіць ад слоў «дзёрн» ці «дзірван», якія тут у пушчах азначалі месца нядаўняй раскарчоўкі, разорвання лясных палян; Ляжанец — «поле, якое доўга пуставала, ляжала аблогай»; Каменка — «камяністае месца»; Муцьвіца — старабеларускае «мутвіца» (нізкае, балочнае месца); Пяскі — ад назвы «пясок».